

Resultatkvalitetsanalyse, røde flagg og driftsinntekter

Artikkelen er forfattet av:

Førsteamanuensis
Terje Heskestad
Universitetet i Agder

Han er siviløkonom og har doktorgrad i finansregnskap. I tillegg til stillingen som førsteamanuensis ved Universitetet i Agder har han bistillinger i Deloitte og ved Norges Handelshøyskole.

Artikkelen gjør rede for hvordan man bør gå frem for å gjennomføre en resultatkvalitetsanalyse **med vekt på identifikasjon av «røde flagg»**. Røde flagg er sammenhenger og utviklingstrekk som avviker fra det normale over tid og i forhold til bransjemessige forhold.

Artikkelen ser nærmere på røde flagg knyttet til driftsinntekter og relaterte regnskapsposter. Avgrensningen er gjort fordi det vil føre for langt med en inngående drøftelse av ulike typer driftskostnader og relaterte balanseposter.

Resultatkvalitetsanalyse

Resultatkvalitetsanalyse er en teknikk som kan brukes til å tolke informasjonen som finnes i årsregnskapet. Den elastisiteten som er knyttet til regnskapsrapporteringen, krever at det utføres en analyse av det som rapporteres for å vurdere de valgene og det skjønnet som er lagt til grunn for at brukeren skal få en bedre forståelse av det som rapporteres. Det er viktig å understreke at det alltid må utøves profesjonell og «sunn» skepsis: «(...) when things look too good to be true, it's typically because they are» (sitat hentet fra bobestyreren i

Enron-skandalen, Stephen Cooper). Formålet med denne artikkelen er nettopp å vise hvordan man bør gå frem for å gjennomføre en kvalitetsanalyse av årsregnskapet, og identifisere regnskapsposter som bør undersøkes nærmere. Disse kalles gjerne for røde flagg. For å vurdere kvaliteten på regnskapsinformasjonen, er det viktigst å vurdere de inntektsføringsprinsippene som er valgt av selskapet (Gjesdal, 2006). Av denne grunn avgrensnes artikkelen til driftsinntekter og relaterte poster som er spesielt viktige å vurdere i relasjon til driftsinntekter.

Den viktigste informasjonskilden for eksterne

Finansregnskapet er den viktigste informasjonskilden for eksterne beslutningstakere. Banker legger stor vekt på regnskapstall i forbindelse med vurdering av selskapers kredittverdighet. Det samme gjelder finansanalytikere, investorer og eiere som ikke sitter i selskapets styre. Finansregnskapet er dessuten det viktigste beslutningsgrunnlaget for styremedlemmer når det ikke utarbeides driftsregnskap. På den annen side vil det som står å lese i regnskapet være påvirket av regnskapsregler, selskapets valg av prinsipper og en rekke skjønsmessige estimater (Gjesdal, 2003). Dette vil kunne gi ledelsen rom til å føre regnskapsbrukeren bak lyset gjennom opportunistisk rapportering. Interesseskonflikter og asymmetrisk informasjon øker dessuten risikoen for dette. Det er derfor meget viktig å lese det som rapporteres på en kritisk måte for å forstå konsekvensene av selskapets vurderinger. Det er følgelig nødvendig å gjennomføre en resultatkvalitetsanalyse, og identifisere eventuelle røde flagg som kan indikere at regnskapet bevisst eller ubevisst er utformet slik at regnskapsbrukeren blir mer eller mindre villedet. Røde flagg betyr sammenhenger og utviklingstrekk som avviker fra det

normale over tid, og ikke minst i forhold til hva som er vanlig i bransjen.

Todelt formål

Formålet med denne artikkelen er todelte. For det første er det å gjøre rede for hvordan man bør gå frem for å gjennomføre en resultatkvalitetsanalyse med vekt på identifikasjon av røde flagg. Et sentralt poeng er at en slik analyse alltid må ta utgangspunkt i en grundig forståelse av selskapets konkurransesituasjon. Det andre formålet er å diskutere røde flagg knyttet til driftsinntekter og relaterte regnskapsposter. Denne avgrensningen er gjort, fordi det vil føre for langt med en inngående drøftelse av ulike typer driftskostnader og relaterte balanseposter.

Regelbasert regnskapsrapportering – ikke veien å gå

Finansregnskapet skal avbilde økonomiske realiteter på en mest mulig reell måte. På den annen side er regnskapstall påvirket av regnskapsregler, selskapets valg av prinsipper og en rekke skjønsmessige estimater (Gjesdal, 2003). Det kan naturligvis diskuteres i hvor stor grad den regnskapspliktige skal ha anledning til å påvirke rapporteringen gjennom egne valg og subjektivt skjønn. Bruk av sjablongregler, som den regnskapspliktige skal bruke uten hensyn til økonomiske realiteter, vil kunne gi rimelig «objektiv» rapportering. På den annen side vil bruk av sjablongregler i beste fall gjøre finansregnskapet lite informativt – om ikke totalt uinteressant. Dessuten har flere regnskapsskandaler i USA omkring århundreskiftet vist at veien neppe er mer regelbasert regulering. Det viste seg nemlig at selskap kan avlegge regnskaper som tilsynelatende er i samsvar med alle detaljregler, men som helt klart gir et bilde av selskapets inntjening og stilling, som er i strid med grunnprinsip-

pene (Gjesdal, 2003). US GAAP har for mange regler, og regelbasingen gjør det mulig for regnskapsprodusenter å utarbeide regnskap som ikke reflekterer underliggende inntjening og finansiell stilling på en tilfredsstillende måte, var konklusjonen til amerikanerne etter at de hadde drevet selvransakelse etter skandalene (Kvifte og Johnsen, 2008). Det er trist å observere at både US GAAP og IFRS fortsatt i for stor grad er regelstyrt, og at altfor mange synes å leve i den villfarelsen at det er behov for mer regelbasert regnskapsrapportering.

Resultat kvalitetsanalyse

Den elastisiteten som er knyttet til regnskapsrapportering, krever at det utføres en analyse av kvaliteten på det som rapporteres, for å vurdere de valg og det skjønn som er lagt til grunn for at brukeren skal få en bedre forståelse av det som rapporteres. I noen tilfeller vil en slik analyse åpne for at selskapets egne vurderinger må overprøves. Det er all grunn til å advare sterkt mot at regnskapskvaliteten vurderes uten at man har tilstrekkelig bransjekunnskap og markedsforståelse (Palepu m.fl., 2013 og Penman, 2013). Uten analyse av omgivelsene vil man ikke kunne forklare *hvordan lønnsomheten er i bransjen i dag, hvilke faktorer som kan forklare lønnsomhetsforskjeller i bransjen og hvilke lønnsomhetsfaktorer som kan ventes å bli vesentlige i fremtiden*. Dette er opplagt sentrale spørsmål for enhver beslutningstaker.

Fem krefter

Med utgangspunkt i Porters velkjente «Five Forces» kan man analysere kreftene som driver konkurransen innenfor en bransje. Disse fem velkjente kreftene er potensielle inntrengere, intensiteten på rivaliseringen blant nåværende konkurrenter, press fra substitutter samt forhandlingsmakten til virksomhetens kunder og leverandører. Videre bør man også vurdere styrker og svakheter samt hvilke muligheter og trusler virksomheten står overfor (såkalt SWOT-analyse). Denne typen analyseteknikker er velkjente innenfor både fagfeltene strategi og økonomisk styring, men det er ikke uvanlig å observere at *mange regnskapsbrukere har en tendens til å rette et altfor ensidig fokus mot det som står å lese i årsrapporten* – uten å reflektere tilstrekkelig over omgivelsene.

Kritiske regnskapsstørrelser

Etter at man har analysert omgivelsene til selskapet på en tilfredsstillende måte, vil det ofte være enklere å identifisere *kritiske regnskapsstørrelser*. For en entreprenørvirk-

FEM KREFTER: Med utgangspunkt i Porters «Five Forces» kan man analysere kreftene som driver konkurransen innenfor en bransje.

somhet som inntektsfører anleggskontrakter i takt med fremdriften (altså løpende avregningsmetode), vil estimeringen av fullføringsgraden opplagt være en kritisk størrelse. Bransjekunnskap gjør det mulig å bedømme om den rapporterte lønnsomheten virker rimelig, og følgelig er det mulig å danne seg en kvalifisert oppfatning av de forutsetningene som er lagt til grunn i forbindelse med beregning av fullføringsgraden. Et annet eksempel som kan trekkes frem, er selskaper som er eksponert for valutarisiko. Dette krever en vurdering av virksomhetens omgivelser. Dersom det ikke er etablert tilstrekkelig sikringsstrategier, vil konsekvensene kunne være dramatiske ved en ugunstig utvikling i valutakursene.

Fleksibilitet og estimater

Det neste som man bør undersøke i en kvalitetsanalyse, er *graden av fleksibilitet*. Dette betyr at man alltid bør vurdere om det er muligheter til å velge ulike regnskapsprinsipper. Små virksomheter i henhold til regnskapsloven § 1–6, kan for eksempel velge mellom full og variabel tilvirkningskost. Dersom ferdigvarelageret til en produksjonsbedrift øker i en periode,

vil det rapporterte driftsresultatet bli større ved bruk av full tilvirkningskost enn ved bruk av variabel kost. Dette skyldes at faste kostnader overføres til neste periode ved bruk av full tilvirkningskost, men behandles som en periodekostnad ved bruk av variabel kost. Det er naturligvis ikke tillatt å skifte prinsipp fra periode til periode, dog er poenget at det foreligger en mulighet til å påvirke det rapporterte driftsresultatet gjennom opportunistisk valg av regnskapsprinsipp.

Sikringsbokføring

Et annet eksempel er sikringsbokføring. Sikringsbokføring er som kjent ingen plikt etter IFRS, men en adgang – gitt at kravene til sikringsbokføring er oppfylt. Hvis en eksportbedrift for eksempel sikrer neste års budsjetterte omsetning uten å velge sikringsbokføring, vil neste års rapporterte omsetning være lavere enn med sikring når faktisk valutakurs er lavere enn sikringskursen. Etter god regnskapsikk mener mange at den samme valgmuligheten foreligger som etter IFRS. Etter forfatterens oppfatning er dette neppe i tråd med regnskapslovens grunnleggende regnskapsprinsipp om sikring. En langt mer alvorlig

innvending er at en slik valgmulighet åpner opp for opportunistisk regnskapsrapportering.

En evaluering av valgte prinsipper vil naturligvis ikke være fullstendig før man også har identifisert *kritiske skjønnsmessige estimater*. Det er nevnt at estimert fullføringsgrad er en kritisk størrelse for entreprenører. Avsetning for garantier og reklamasjoner er alltid sentrale regnskapsstørrelser som bør vurderes. Andre eksempler på poster som krever at det utøves skjønn, er avskrivninger, pensjonsforpliktelser og andre typer usikre forpliktelser. Det kan nevnes i forbindelse med immaterielle eiendeler at det er mye som tyder på at veletablerte selskaper med god økonomi og tilfredsstillende egenkapital har en tilbøyelighet til å kostnadsføre så mye som mulig (Kinserdal, 2014). Selskaper som er i etableringsfasen med liten egenkapital, har på den annen side en tilbøyelighet til å balanseføre mest mulig av den immaterielle investeringen (Kinserdal, 2014). Dette henger sammen med et behov for å vise best mulig resultater for å tiltrekke seg nye investorer, samt at lånebetingelser ofte er nært knyttet til om balanseført egenkapital er tilstrekkelig.

Regnskapsstrategi og informasjonskvalitet

Vurdering av selskapets *regnskapsstrategi* og *informasjonskvalitet* er også en viktig del av resultat kvalitetsanalysen. Det første er knyttet til en vurdering av om virksomhetens strategi fungerer. For et hotell med høy standard, vil man i motsetning til et hotell med lav standard forvente høyere vedlikeholdskostnader og kortere avskrivningstid. Det sentrale er å vurdere om disse forventningene er reflektert i finans-

regnskapet til hotellet. For å vurdere hvilken regnskapsstrategi som er valgt, vil det også være nyttig å vurdere om ledelsen har insentiver til opportunistisk regnskapsrapportering. Dette kan for eksempel være at selskapet har problemer med å innfri lånebetingelser («covenants»-problemer) eller andre forhold som gjør at det er risiko for opportunistisk valg av prinsipper og estimater. Det kan også være nyttig å vurdere om tidligere regnskapsrapportering har vist seg å være realistisk, eller om det er indiksjoner på det motsatte, i form av for eksempel urovekkende tapsføring av kundefordringer. Dette kan være en indikasjon på for aggressiv inntektsføring eller fiktive inntekter i tidligere perioder.

God nok informasjon i notene?

Når informasjonskvalitet vurderes, er det spesielt viktig å vurdere om notene gir god nok informasjon. Ifølge en brukerundersøkelse utført av EY er notene rangert som det viktigste innen selve årsregnskapet (Kinserdal, 2014). Notene er sentrale når man skal vurdere rimeligheten av forutsetningene som er lagt til grunn ved beregningen av hvordan en anleggskontrakt vil utvikle seg videre fremover, og om det er etablert en tilstrekkelig sikringsstrategi. Det er imidlertid trist å observere at mange selskaper, selv børsnoterte, har en tendens til å la notene bli en oppsummering av selsagte forhold og mer eller mindre sitater fra regnskapsstandarder. I forbindelse med inntektsføring presiserer Finanstilsynet (2011) at for mange selskaper kun gjengir vilkårene for inntektsføring slik de følger av standardene i sine prinsippbeskrivelser. I en nylig utført spørreundersøkelse av en fagperson i hvert av de fire største revisjonsselskapene i Norge, går det frem at dagens notep praksis er for

dårlig i forhold til å gi beslutningsnyttig informasjon (Flatland og Rekkedal, 2015). Notene må gjøres mer selskapsesifikke og langt mer nyanserte. Dette vil utvilsomt styrke regnskapsrapporteringen.

Vesentlig informasjon i notene

Ifølge regnskapsloven er det kun noen få noter som er obligatoriske, mens det ellers bare skal innarbeides vesentlig noteinformasjon. Det er interessant å notere at IFRS, etter skarp kritikk, endelig har kommet med en ny presisering om at det kun er vesentlig informasjon som skal innarbeides i notene. Dette følger direkte fra IAS 1 (se også Disclosure Initiative – Proposed amendments to IAS 1, 2014). Finanstilsynet har dessuten også uttalt at det må bli slutt på «sjekklistermentaliteten» (Kinserdal, 2014). Man skal derfor ikke ta med unødvendige detaljer og uvesentlige forhold. Dersom dette likevel gjøres, er det ofte fort gjort å miste oversikten og dermed overse det som virkelig er viktig for å bedømme selskapet, for eksempel ikke-balanseførte garantier og andre forpliktelser. Denne typen forpliktelser skal bare balanseføres hvis de kan måles objektivt, og om selskapet vurderer det slik at det er mer enn 50 prosent sannsynlig at forpliktelsene inntreffer. For at analytikere og andre brukere skal kunne gjøre seg opp en selvstendig oppfatning av realitetene bak slike forpliktelser, vil notene være meget sentrale.

Røde flagg

Det viktigste i en resultat kvalitetsanalyse er identifisere *røde flagg*. Med røde flagg menes sammenhenger og utviklingstrekk som avviker fra det normale over tid og til bransjemessige forhold. Avvik fra det normale kan indikere at regnskapet bevisst

Spesialbyrået innen økonomi, regnskap, lønn, kontor og administrasjon.

Vi har 30 års erfaring med å finne den riktige kandidaten til vikariater og faste stillinger.

BJØRGFJELL
Search & Selection *Bemannings*

OSLO • DRAMMEN • TRONDHEIM - bjorgfjell.no
Ring oss på telefon 23239191, så hjelper vi deg!

1985-2015

RØDE FLAGG? Ser alt bra ut eller er det nødvendig å gjennomføre en ekstra kvalitetsanalyse av årsregnskapet for å finne røde flagg – regnskapsposter som bør undersøkes nærmere.

eller ubevisst er utformet slik at regnskapsbrukeren blir villedet. Grunnlaget for å kunne identifisere røde flagg på en tilfredsstillende måte, legges gjennom de øvrige punktene i kvalitetsanalysen, som er diskutert ovenfor. På denne måten kan regnskapsbrukeren identifisere hvilke poster som bør vurderes nærmere, og eventuelt overprøve selskapets egne vurderinger. I enkelte tilfeller vil man også kunne avsløre om selskapets ledelse bevisst har utformet regnskapet på en slik måte at regnskapsbrukeren blir villedet. Dette kalles gjerne regnskapsmanipulering.

Generelle røde flagg

Foruten røde flagg knyttet til konkrete regnskapsposter, bør man vurdere mer generelle røde flagg. Dette er typisk brudd på lånebetingelser, svake styrever, komplisert og uoversiktlig selskapsstruktur, skifte av revisor, svak internkontroll, ikke-«normale» revisjonsberetninger og uklare eller unødvendig kompliserte noter, samt om det er året før børsnotering (IPO). Forskning har vist at dette er situasjoner hvor regnskapsavleggeren har insentiver til å «pynte» på regnskapstallene (se Healy og Wahlen, 1999, Healy og Palepu, 2011, Palepu m.fl., 2013, Penman, 2013). Man bør også være spesielt oppmerksom på endringer i regnskapsprinsipper og/eller estimater som bidrar til at det rapporterte resultatet blir bedre enn det ellers ville blitt, og overraskende endringer mot slutten av regnskapsåret. Nedenfor vil det bli trukket frem noen eksempler fra norsk næringsliv. En mer omfattende gjennomgang er for eksempel gitt i mastergradsutregningen til Ryste (2015). For de leserne som ønsker en gjennomgang av internasjonale regnskapsskandaler, henvises det til Schilit og Perler (2010).

Finance Credit

For at Finance Credit skulle oppfylle sine krav til egenkapital overfor sine bankforbindelser, ble regnskapet kraftig manipulert ved blant annet både fiktive inntekter og manglende tapsføring. I Johannes Lunde-systemet ble også inntektene manipulert, men hovedsakelig gjennom fiktive interne transaksjoner. I både Finance Credit og Johannes Lunde-systemet bidro helt klart en komplisert og uoversiktlig selskapsstruktur til at det ble vanskelig for både banker og revisor å kontrollere det som ble rapportert. Resultatet var at det manipulerede regnskapet villedet selskapets bankforbindelser til å gi lån og kreditter som de ellers ikke ville gitt.

Nedre Romerike Vannverk

Dårlig internkontroll og et svakt styre i Nedre Romerike Vannverk bidro helt klart til at adm. direktør fikk muligheten til unndragelse av millionbeløp og samtidig dekke over dette i en årrekke. Det ble registrert betydelige fiktive kostnader til selskapet, som adm. direktør og/eller nærstående var eier i. Deretter forsøkte man å skjule omfanget av de fiktive kostnadene ved å overvurdere inntektene. En unormal lav fortjeneste ville ført medført en del spørsmål og aktualisert en intern granskning. Det sentrale er at dårlig internkontroll og et svakt styre gir dominante ledere muligheten til å begå økonomisk utroskap. Ideelt sett bør det være slik at styret består av flere uavhengige parter med tilstrekkelig kompetanse. I motsatt fall – hvis det er slik at organisasjonsstrukturen kjennetegnes av at familie og venner har sentrale stillinger, vil dette være et rødt flagg. Man skal også være oppmerksom på at eksterne styremedlemmer også kan påvirkes gjennom upassende og gunstige kompensasjonsordninger.

Skifte av revisor – ikke-«normale» revisjonsberetninger

Overraskende skifte av revisor og ikke-«normale» revisjonsberetninger er velkjente generelle røde flagg. Det samme gjelder hvis notene fremstår som uklare og kompliserte. Det var vanskelig eller umulig å lese ut fra notene til Finance Credit at en stor andel av selskapets inntekter var knyttet til interne transaksjoner. I Johannes Lunde-systemet ble revisor som kjent skiftet ut. Siden selskapsstrukturen i Johannes Lunde-systemet var uoversiktlig og besto av mange selskaper, tok det tid før den nye revisoren fikk tilstrekkelig oversikt. Det er naturligvis uheldig, og det er mye som tyder på at dette var medvirkende til at

SKIFTE AV REVISOR: Overraskende skifte av revisor og ikke-«normale» revisjonsberetninger er velkjente generelle røde flagg.

sentrale personer i Johannes Lunde-systemet fikk muligheten til å «blåse» opp inntektene gjennom fiktive transaksjoner med nærstående selskap.

Sponsor Service

I 1990-årene var inntektsføringen til Sponsor Service i tråd med opptjeningsprinsippet, men i 1999 ble praksisen endret ved at de inntektsførte 60 prosent av den totale provisjonen som tilfalt selskapet. Året etter ble inntektsføringen enda mer aggressiv ved at det ble inntektsført 75 prosent av den totale provisjonen. Senere ble flere og flere ikke-inngåtte avtaler inntektsført. Det var nok at kontraktene fremsto som en mulighet. Dokumentasjonen var dessuten primitiv, og fremsto i mange tilfeller som håndskrevne notater. Det røde flagget er den mer aggressive inntektsføringen – spesielt sett i lys av at det er vanskelig å finne eksempler på andre selskaper i samme bransje som benyttet en så aggressiv inntektsføringspraksis. I lys av dette burde man allerede i 1999 og 2000 stilt mer kritiske spørsmål ved Sponsor Service's mer aggressive inntektsføringspraksis. Igjen er et sentralt poeng at man alltid må evaluere kvaliteten på informasjonen i forhold til hva som er vanlig praksis

sis innen samme bransje, og vesentlige avvik bør undersøkes nærmere.

FAST Search & Transfer

Et godt eksempel på overraskende store endringer i inntektene mot slutten av regnskapsåret er FAST Search & Transfer ASA (FAST). Selskapet var aggressive i sin salgsprosess og brukte strategien «memorandum of understanding» (MoU). Strategien gikk ut på at potensielle kunder fikk prøve teknologien kostnadsfritt i en begrenset periode. FAST hevdet utrolig nok at en MoU var så godt som en endelig salgavtale, ettersom bare en ubetydelig liten del av kundene ikke signerte den endelige avtalen. Det er vanskelig å se at dette er noe annet enn intensjonsavtaler, og følgelig er dette klart i konflikt med inntektsføringsprinsippene i IAS 18. Ifølge Dagens Næringsliv (2008, 2013) utgjorde en avtale som ikke fantes, omtrent en tredjedel av driftsinntektene til FAST i 2006. Det ble inntektsført 90 MNOK i desember 2006, knyttet til en intensjonsavtale med det australske teleselskapet Telstra. Det ble aldri noe av dette salget, og ifølge dommen fra Oslo tingrett (2014) ble tidligere konsernsjef og en salgssjef dømt til betinget fengsel for brudd på regnskapsloven og for markedsmanipulering.

Driftsinntekter og relaterte poster

Når man skal vurdere driftsinntektene og relaterte poster til et selskap, bør man starte med å vurdere lønnsomheten i forhold til konkurrentene. Siden man i første rekke er opptatt av selskapets hovedaktivitet og den langsiktige lønnsomheten, er det viktig at man forsøker å identifisere og trekke ut regnskapsposter som er *unormale*. Unormale poster er inntekter og kostnader som er av forbigående art. Andre inntekter kan for eksempel være en resultatpost som er unormal, for eksempel som følge av en gevinst ved salg av bygninger og andre driftsmidler. Det er viktig å understreke at unormale poster ikke må forveksles med det som tidligere ble kalt for ekstraordinære poster, og at rapporteringspraksisen varierer. Notene kan dessuten gi nyttig informasjon. *Dersom selskapet har en lønnsomhet etter korreksjon for unormale regnskapsposter som avviker vesentlig fra konkurrentene, vil dette være et rødt flagg som må undersøkes nærmere, for å finne en plausibel forklaring på lønnsomhetsforskjellene.*

Feilmåling eller manipulasjon

En forklaring kan være at inntektene er feil målt eller manipulert. Det finnes et stort

antall måter å overføre inntekter mellom regnskapsperioder. Man skiller vanligvis mellom for tidlig registrering av inntekter og fiktive inntekter. For tidlig inntektsføring kan finne sted ved at man registrerer inntekten før oppdraget er ferdigstilt, for eksempel «up-front»-inntektsføring av langsiktige kontrakter. Inntektene kan også bli manipulert ved at de registreres uten at det er sannsynlig at kjøper vil være i stand til å gjøre opp forpliktelsen, og ved registrering av fiktive inntekter uten at det reelt sett foreligger inngåtte avtaler. Det røde flagget på for tidlig registrering av inntekter og/eller fiktive inntekter er at *kundefordringene øker mer i prosent enn det omsetningsveksten skulle tilsi, dvs. redusert omløpshastighet*. Forklaringen på dette kan naturligvis også ligge i *lengre kredittider og/eller manglende tapsavsetning*. Dette kan indikere at produktet blir mindre attraktivt og at selskapet mer eller mindre blir tvunget til å gi lengre kredittider eller mer lukrative rabattordninger (Penman, 2013). Dette er i seg selv røde flagg. Det er også viktig å være oppmerksom på at når kundefordringene øker unormalt mye i forhold til omsetningen, så vil det gjerne også være slik at *kontantstrøm fra drift ikke henger sammen med selskapets driftsresultat*. Dette kan indikere feilaktige eller manipulerede inntekter, og er naturligvis et rødt flagg.

Fiktive inntekter

Fiktive inntekter sto sentralt i rettssakene mot Johannes Lunde, FAST, Sponsor Service og Finance Credit. Ifølge dommene mot Johannes Lunde, Sponsor Service og Finance Credit fikk disse selskapene, på grunnlag av resultater som ikke var reelle og en overvurdert balanseført egenkapital, betydelige lån og kreditter som de ellers ikke ville fått. For FAST fremsto vekst i inntektene som meget sentralt for å innfri markedets forventninger, og tidligere konsernsjef og en salgssjef ble, som tidligere påpekt i denne artikkelen, dømt for brudd på regnskapsloven og for markedsmanipulering. Kundefordringene til FAST økte betydelig – langt mer enn det omsetningsveksten skulle tilsi. Kundefordringenes omløpshastighet var i 2006 og 2005 på henholdsvis 1,7 og 2,1. Dette tilsvarer en kredittid på over 200 dager i 2006 og omkring 175 dager i 2005. Sammen med en sterk negativ kontantstrøm fra drift, er dette sterke indikasjoner på at FASTs regnskapsstrategi vedrørende inntektsføring var for aggressiv. Det er også mulig å finne tilsvarende indikasjoner for Johannes Lunde, Sponsor Service og Finance Credit, men det vil føre for langt å gå inn i detaljene knyttet til disse selskapene (se Ryste, 2015).

Måling av lønnsomhet

Når man skal måle lønnsomheten til et selskap og sammenligne med andre selska-

- Advokatfirma med spisskompetanse i forsikringsjuss
- Forsikringsmegling med konsesjon fra Finanstilsynet

forsikringsadvokater.no

Ta gjerne kontakt for en uforpliktende prat

Tlf 22 38 65 28

Regnskap

per i samme bransje, vil man typisk gjøre dette på grunnlag av driftsrentabilitet, totalkapitalrentabilitet eller avkastning på sysselsatt kapital. Avskrivningsplanen har imidlertid en tendens til å være for degressiv, dvs. for høye avskrivninger i begynnelsen og tilsvarende mindre mot slutten av levetiden. Konsekvensen er gjerne at rentabiliteten varierer med investeringscyklusen. Den er lav i perioder med store investeringer og i de periodene som følger umiddelbart etterpå. Den vil deretter øke og være størst for virksomheter med sterkt nedskrevne driftsmidler før man på nytt foretar større investeringer. Det bør understrekes i denne sammenheng at valg av avskrivningsplan bør ses i sammenheng med profilen på kontantstrømmen over levetiden til driftsmiddelet (Gjesdal og Johnsen, 1999 og Heskestad, 2001, 2002). Ifølge en presisering fra IASB (2013) er det ikke tillatt med kontantstrømtilpassede avskrivninger etter IAS 16. Det er vanskelig å se at det foreligger noen god begrunnelse for dette forbudet. Dette blir enda mer underlig sett i lys av at IASB tillater bruk av produksjonsenhetsmetoden, som utvilsomt innebærer en tilpasning til nettopp kontantstrømmen.

Alternativt lønnsomhetsmål – Earn & Turn
Siden det ikke er uvanlig at regnskapsmessige rentabilitetsmål er beheftet med målefeil, vil det kunne være nyttig med alternative lønnsomhetsmål. «Earn & Turn» (E&T) er et alternativ som etter forfatterens mening er nyttig i forbindelse med regnskapskvalitetsanalyser. E&T er i utgangspunktet definert som en handelsvirksomhets bruttofortjeneste i prosent multiplisert med varelagerets omløpshastighet. For produksjonsvirksomheter vil man i stedet for bruttofortjeneste benytte driftsresultat i prosent av salgsinntektene (driftsmargin). *Dersom E&T nærmer seg 100 ovenfra, vil dette, etter forfatterens erfaringer, kunne indikere lønnsomhetsproblemer, og følgelig et rødt flagg. Dette kan også være en indikasjon på at varelageret er overvurdert, eller at det er balanseført utgifter som skulle vært kostnadsført (overføring av kostnader til neste periode).*

Eksempel

La oss illustrere bruk av E&T med et eksempel hentet fra praksis hvor E&T for en grossist innen dagligvarebransjen var på 180 (bruttofortjeneste 6 % * omløpshastighet lager 30), og 110 (bruttofortjeneste 55 % * omløpshastighet lager 2) for et norsk agentur som importerte meget dyre og eksklusive produkter. E&T viser ingen-

FORPLIKTELSE: En båtprodusent som selger fritidsbåter med tre års garanti mot produksjonsfeil, vil måtte gjøre en avsetning basert på erfaringstall.

ting urovekkende for grossisten, dog er det motsatte tilfellet for agenturet, som har en lav E&T. Det som var problemet til agenturet var at den høye bruttofortjenesten ble «spist opp» av den meget lave omløpshastigheten til varelageret. Merk at det ikke er uvanlig å sette lagerkostnaden til omkring 20 prosent (Boye, Heskestad og Holm, 2004). I tillegg viste det seg at varelageret til agenturet også var overvurdert, ved at det var tilordnet utgifter til den balanseførte verdien som skulle vært kostnadsført. Merk at balanseført verdi i dette tilfellet likevel var lavere enn virkelig verdi, og følgelig var det ikke behov for nedskrivning i henhold til laveste verdis prinsipp.

Garantier og reklamasjoner

For de fleste virksomhetene vil det være ulike forpliktelser knyttet til deres salgskativitet. Anta at en båtprodusent på Sørlandet selger fritidsbåter med tre års garanti mot produksjonsfeil. Det vil for denne produsenten være nødvendig å gjøre en avsetning basert på erfaringstall. Denne avsetningen vil naturligvis være mer eller mindre skjønsmessig, og det er risiko for at driftsresultatet blir for høyt som følge av at avsetningen er for lav. Et rødt flagg vil være at *avsetningen i prosent av selskapets produksjonskostnader er lavere enn tidligere år, og at den er lavere enn det som er vanlig i bransjen.* Det er også grunn til å understreke at *dersom lønnsomheten er høyere enn konkurrentenes,* vil dette være et rødt flagg som alltid bør undersøkes nærmere.

Feil å avsette for mye

Det er grunn til å advare mot virksomheter som velger å avsette mer enn det de forventer i fremtidige forpliktelser. Dette er for det første i strid med GRS og IFRS, idet dette skaper skjulte reserver som på et senere tidspunkt kan misbrukes. Når slike skjulte reserver en gang i fremtiden reverseres uten at det blir gitt tilstrekkelig informasjon om dette i noter eller andre steder i regnskapet, vil dette kunne være forklaringen på at selskapet fremstår som mer lønnsomt enn sine konkurrenter. Det er derfor all grunn til å advare mot en praksis hvor det gjennomføres overdrevne avsetninger. Det er ikke uvanlig å se at man reverserer slike avsetninger når markedet er fallende og selskapet har sviktende lønnsomhet. Konsekvensen kan for eksempel være at styret får inntrykk av at problemene er mindre enn det som faktisk er tilfellet, og at det iverksettes lønnsomhetsforbedringstiltak for sent.

Transaksjoner med flere elementer

La oss illustrere problematikken ved transaksjoner med flere elementer med et eksempel fra IT-bransjen, hvor et selskap selger «pakker» av programvare, tidsbegrensede lisenser og brukerstøtte som leveres over fire år. Inntekten knyttet til salg av programvaren er opptjent når installasjonen er ferdig. Den tidsbegrensede lisensen kan også inntektsføres på samme tidspunkt hvis det er snakk om salg av rimelige standard-lisenser, og kunden ikke har rett til å heve kjøpet under normale

omstendigheter. Siden brukerstøtten ennå ikke er levert, vil dette være en uopptjent inntekt på transaksjonstidspunktet. For å fordele inntekten mellom de tre elementene, vil man ta utgangspunkt i markedsprisen på de individuelle elementene. En rabatt skal fordeles forholdsmessig mellom de elementene som inngår i transaksjonen. Det som er poenget med dette eksempelet, er at det må gjøres flere vurderinger – spesielt hvis markedsprisen på et eller flere av elementene er uobserverbar. Man vil kunne overvurdere inntektene ved å undervurdere uopptjent inntekt ved for eksempel å sette en for lav verdi på brukerstøtten. Det vil være et rødt flagg hvis *uopptjent inntekt i prosent av omsetningen er lavere enn tidligere år og det som er vanlig i bransjen*, samt at selskapets regnskapsprinsipper avviker fra det som er vanlig i bransjen. Det må understrekes at det kan være vesentlige variasjoner knyttet til utsatt inntekt i samme bransje (Penman, 2013).

Transaksjoner med nærstående

I Finance Credit ble det, som allerede påpekt, inntektsført fiktive inntekter. Betydelige beløp ble inntektsført knyttet til «management fee» fra nærstående selskaper. Disse selskapene var neppe i stand til på noe tidspunkt å gjøre opp sine forpliktelser. Man «skapte» altså inntekter gjennom ikke-reelle «management fees». Det kan tilføyes at forretningsmodellen til Finance Credit var å kjøpe opp forfalte fordringer. Når fordringene ble anskaffet, ble de skrevet opp til pålydende og verdiøkningen ble klassifisert som driftsinntekter. Misligholdte fordringer ble dessuten ikke tapsført. Det røde flagget var den *kraftige økningen i kundefordringene og et driftsresultat som ikke hang sammen med den operasjonelle kontantstrømmen* til Finance Credit. Basert på det manipulerede regnskapet ble norske banker villedet til å gi lån og kreditter på omkring 1,5 milliarder kroner. Det må tilføyes at Finance Credit manipulererte reviderte regnskapstall og noter. I noen tilfeller ble også revisjonsberetningen manipulert.

Uoversiktlig og komplisert struktur

I konsernregnskapet skal man riktig nok vise konsernet som en økonomisk enhet, men en uoversiktlig og komplisert struktur øker muligheten til opportunistisk rapportering ved for eksempel at urealiserte transaksjoner i konsernet med betydelig fortjeneste likevel ikke blir eliminert. Det er tidligere i artikkelen advart sterkt mot regelbasert regnskapsregulering. En fare med regelbasert rapportering er at transak-

sjoner kan bli manipulert på en slik måte at regnskapet tilsynelatende er i samsvar med gjeldende regler. Et eksempel på dette er Enron-skandalen. I USA var det tidligere bestemmelser om at man ikke trengte å konsolidere såkalte «Special Purpose Entities» (SPE) hvis minst tre prosent av dette selskapet var eid av en ekstern part. Enron opprettet en rekke SPE-selskaper, som ble anvendt til å «skape» inntekter som ikke var reelle og til å skjule betydelige gjeldsforpliktelser. Dette medførte at konsernregnskapet viste ikke-reelle inntekter og en «oppblåst» egenkapital. Det som gjorde transaksjonene med SPE ekstra spesiell, var at det var ledelsen som eide de «eksterne» tre prosentene.

Sikringsstrategier

Mange virksomheter er utsatt for en eller annen type risiko som de har mulighet til å sikre seg mot. Typiske eksempler er risiko knyttet til svingninger i valutakurser, råvarepriser og renterisiko. Konsekvensen av mangelfull eller ingen sikring kan bli betydelige tap, og i verste fall kan selskapet gå konkurs. Et eksempel som trekkes frem i forbindelse med manglende sikring, er Kraft og Kultur AB (datterselskap til Troms Kraft AS). I løpet av 2–3 år tapte dette selskapet omkring 700–800 MNOK som følge av en meget mangelfull sikringsstrategi.

Eksempel – Andersen Emballasje og Design AS

Et annet interessant eksempel som kan trekkes frem, er Andersen Emballasje og Design AS som gikk konkurs i desember 2013. Daglig leder uttaler i Fædrelandsvennen (mai 2014): «Sett i ettertid er mye uforståelig. Men det er et faktum at vi satt med en stor kontrakt med Statoil som påførte oss et valutatap på 2,5 millioner kroner pr. måned. Det oppstod etter at pundet hadde steget fra 8,20 kroner til 10,20 kroner på kort tid, kommenterer (...)» (s. 14). I forbindelse med avleggelsen av regnskapet for 2012 er valutarisiko *kun* nevnt i forbindelse med styrets årsberetning: «På innkjøpsiden legger vi vekt på langsiktige avtaler med seriøse, ledende leverandører i Norge og i utlandet. På valutasiden reduseres risikoen gjennom terminforretninger, men vi er likevel eksponert mot valutasingninger.» Sett i lys av at dette selskapet hadde betydelige lønnsomhetsproblemer og en meget svak egenkapital i forhold til et betydelig varelager (lagringstid på ½ år), er det mye som tyder på at selskapet påtok seg en altfor stor risiko. Det er vanskelig å se at det er gitt god informasjon om dette i forbindelse med avleggelsen av regnskapet for 2012. Vurdering av dette forholdet er trolig det viktigste i forbindelse med evalueringen av selskapets inntjening.

Aktuell faglitteratur

Årsregnskapet i teori og praksis 2015

Hans Robert Schwencke, Dag Olav Haugen, Kjell Magne Baksaas, Tonny Stenheim

Nytt i årets utgave er en grundig gjennomgang av forslagene til ny regnskapslov og ny regnskapsstandard. Dette presenteres i tre helt nye kapitler, og i boken for øvrig.

ISBN: 9788205491748 | 17. utgave 2016
Pris: 859,-

God regnskapsføringsskikk – med kommentarer til lov og standard

Knut Høylye, Roy Kristensen, Hanne Opsahl

Denne boken gir en grundig redegjørelse for og tolkning av de enkelte bestemmelsene i regnskapsførerloven og den nye standarden for god regnskapsføringsskikk.

ISBN: 9788205403178 | 3. utgave 2015
Pris: 649,-

gyldendal.no/akademisk
akademisk@gyldendal.no

Mangelfull sikringsstrategi

Mer generelt er det ikke uvanlig å observere at når en virksomhet har mangelfull eller ingen sikringsstrategi når de er utsatt for vesentlig risiko, er informasjonen om dette omtalt altfor knapt og uklart i forbindelse med avleggelsen av årsregnskapet. Etter forfatterens mening er det for mange som er opptatt av formelle regler og bestemmelser i rapporteringen fremfor det som er viktig – nemlig å rapportere økonomiske realiteter på en mest mulig reell måte. Oppsummert er *mangelfull eller ingen sikringsstrategi et rødt flagg – spesielt for selskaper med lønnsomhetsproblemer og svak egenkapital, og mulige konsekvenser bør alltid vurderes spesielt nøye*. Det er dessuten grunn til å advare mot at valutaeffekter – uten å være i strid med IFRS – kan plasseres og håndteres på fire ulike måter (Kinsersdal, 2014). Problemet er at disse bestemmelsene kan gi ledelsen en mulighet til opportunistisk rapportering.

Foretaksintegrasjon

En fusjon mellom et eller flere selskaper innebærer at overtakende selskap overtar eiendeler og forpliktelser i de overdragende selskapene. Dersom det overtakende selskapet i forkant av fusjonen gjennomfører en eller flere salgstransaksjoner med overtakende selskap som ikke har noe med virksomhetsoverdragelsen å gjøre, skal dette behandles som selvstendige salgstransaksjoner. Dersom disse transaksjonene i stedet gjennomføres som en naturlig del av foretaksintegrasjonen, skal man imidlertid behandle denne type transaksjoner som en del av fusjonen. I motsatt fall vil konsekvensen være at det overtakende selskapet rapporterer for høye inntekter. Dersom salget er knyttet til driftsmidler og fusjonen blir gjennomført til kontinuitet, vil konsekvensen dessuten være at disse anleggsmidlene fusjoneres inn til en for høy verdi. Denne typen ikke-reelle transaksjoner kalles «toveis-transaksjoner» (Schilit og Perler, 2010). I denne artikkelen er det ikke anledning til å belyse denne problematikken nærmere, dog vil dette bli gjort i en oppfølgingsartikkel om driftskostnader og røde flagg.

Avslutning

Det sentrale i artikkelen har vært å drøfte hvordan man går frem for å identifisere røde flagg knyttet til driftsinntekter. Dette krever at det utføres en analyse av kvaliteten på regnskapet. Først må man identifisere kritiske regnskapsposter. Det er all grunn til å advare mot at dette gjøres uten tilstrekkelig bransjekunnskap og markeds-

forståelse. Deretter bør man vurdere graden av fleksibilitet og kritiske skjønnsmessige estimater samt valg av regnskapsstrategi og spesielt informasjonskvaliteten knyttet til noter. Dette gir et godt grunnlag for å identifisere røde flagg knyttet til driftsinntekter – så vel som andre regnskapsposter. Man bør alltid starte med å vurdere selskapets inntjening i forhold til hva som er vanlig i bransjen. Hvis man ikke klarer å forklare lønnsomhetsforskjeller, er dette et rødt flagg. Et annet rødt flagg knyttet til driftsinntektene er at kundefordringene vokser mer enn omsetningsveksten skulle tilsi, samt at kontantstrøm fra drift ikke henger sammen med driftsinntektene. En økning i kundefordringer kan også indikere lengre kredittider og manglende tapsavsetning. Det er også viktig å rette fokuset mot transaksjoner med nærstående, som alltid er beheftet med høy risiko. Dersom kundefordringene vokser unormalt mye, kan forklaringen være at det er inntektsført transaksjoner med nærstående som ikke er reelle. Det er naturligvis også viktig å være oppmerksom på om det er tilstrekkelige avsetninger knyttet til garantier, reklamasjoner samt vurdering av om selskapet har en tilstrekkelig sikringsstrategi.

Referanser

- Boye, K., Heskestad, T. og Holm, E.: *Kostnads- og inntektsanalyse*, Universitetsforlaget, 2004.
- Dagens Næringsliv: Fasts børsbløff, 28. juni 2008 (www.dn.no/nyheter/2008/06/28/fasts-borsbloff).
- Finanstilsynet: Enkelte regnskapsmessige forhold basert på regnskapskontrollen 2010, januar 2011. (www.finanstilsynet.no/no/Artikkelarkiv/Rundskriv/2011/1_kvartal/Enkelte-regnskapsmessige-forhold-basert-pa-regnskapskontrollen-2010--/).
- Flatland, R. og Rekkedal, T.: Ny standard for inntektsføring under IFRS – En vurdering av om det foreligger noen reelle endringer, Masteroppgave, Norges Handelshøyskole, 2015.
- Fædrelandsvennen: *Varelageret var overvurdert*, 12. mai 2014.
- Gjesdal, F. og Johnsen, T.: *Kravsetting, lønnsomhetsmåling og verdivurdering*, Cappelen Akademisk Forlag, 1999.
- Gjesdal, F.: Resultat kvalitet anno 2003, *Praktisk Økonomi og Ledelse*, 2003.
- Gjesdal, F.: *Driftsinntekter* – i boken Internasjonale regnskapsstandarder. Festskrift i forbindelse med at professor Atle Johnsen fylte 60 år, Cappelen, 2006.
- Healy, M. og Wahlen, J. M.: A review of the Earnings Management Literature and Its Implication for Standard Setting, American Accounting Association, Accounting Horizons, s. 365–383, 1999.
- Healy, M. og Palepu, K. G.: Information Asymmetry, Corporate Disclosure, and the Capital Markets: A Review of the Empirical Disclosure Literatures, *Journal of Accounting and Economics*, s. 405–440, 2001.
- Heskestad, T.: Regnskapsmessige avskrivninger: En generalisering av avskrivningsteorien til usikkerhet, doktorgradsavhandling ved Norges Handelshøyskole, 2001.
- Heskestad, T.: Regnskapsmessige avskrivninger, *Beta* nr. 2, s. 37–49, 2002.
- Heskestad, T.: Manipulering av inntekter og «røde flagg», Deloitte i Fokus, 2014 (www2.deloitte.com/no/no/pages/legal/articles/manipulering-av-inntekter.html).
- IASB: Disclosure Initiative, Proposed amendments to IAS 1, 2014.
- Kinsersdal, F.: Hvordan manipulere med regnskapet, *Magma*, 2014.
- Kvifte, S. S. og Johnsen, A.: *Konseptuelle rammeverk for regnskap*, 2. utgave, Oslo, DnR-forlaget, 2008.
- Oslo tingrett: Fengsel i «FAST-saken», februar 2014 (<http://www.okokrim.no/www-9g7kf7>).
- Palepu, K. G., Healy, P. M. og Peek, E.: *Business Analysis and Valuation*, IFRS Edition, Seng Lee Press, 2013.
- Penman, S.: *Financial Statement Analysis and Security Valuation*, McGraw Hill, 2013.
- Ryste, M.: Resultat kvalitet anno 2015 – en casestudie av norske regnskapskandaler, masteroppgave, Norges Handelshøyskole, 2015.
- Schilit, H. M. og Perler, J.: *Financial Shenigans, How to Detect Accounting Gimmicks & Fraud in Financial Reports*, 2013.